

תשלומי כופר באדם

הרב ברוך גיגי

המקורות

1. **ב"ק ד.** "לא ראי השור שמשלם את הכופר..."; **רש"י ד"ה:** 'שור מועד'; **תוד"ה:** 'כראי'; **להלן כו.** "ויהא אדם חייב בכופר... עליו ולא על האדם"; **רש"י ד"ה:** 'ויהא'; **תוד"ה:** 'ויהא'; **תור"פ ד"ה:** 'ויהא'; **רש"י י. ד"ה:** 'מה שאין כן באש'; **להלן סא:** 'רש"י ד"ה: 'היה גדי'; **רשב"א להלן כו. ד"ה:** 'ויהא אדם'.
2. **פני יהושע כו. ד"ה:** 'ברש"י ויהא'; **[קובץ שיעורים כתובות צג].**
3. **שמות כ"א כ"ט-ל' וברש"י, רשב"ם ורמב"ן שם.**
4. **ב"ק מ.** "דתניא ונתן פדיון... בדניק שיימינן"; **כתובות לז:** "רבי ישמעאל בנו של ר' יוחנן... יושב עליו".
5. **ב"ק מ.** "בעא מיניה שור של שני שותפין... אסתגר בקמייתא"; **תוד"ה:** 'כופר', 'חייבי'; **ראב"ד ד"ה:** 'כופר'; **רשב"א שם ד"ה:** 'שור' וד"ה: 'חייבי'; **שטמ"ק שם ד"ה:** 'והרא"ה ז"ל כתב...'; **רמב"ם נזקי ממון פ"ה ה"ה;** **מאירי שם ד"ה:** 'כל דבר שהוא צריך כפרה'.
6. **ב"ק מג.** "אמר ר"ש בן לקיש שור שהמית... לא משלם דמים"; **תוס' שם ד"ה:** 'מאי לאו'; **רשב"א שם ד"ה:** 'מאי לאו'; **שם בהמשך העמוד –** "כי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן... במקום תשלומין".
7. **רמב"ם וראב"ד נזקי ממון פ"ה ג"ג-ד; ובמ"מ שם.**
8. **ב"ק כו:** "ואמר רבה זרק תינוק מראש הגג... דמי מזיק"; **וברש"י כו. ד"ה:** 'פלוגתא'; **ור"ח שם** "ואמר רבה... וכל שכן על שור".
9. **יראים סי' רצג.**
10. **אור זרוע ב"ק רז.**
11. **קצות סי' תי סעיף ד.**
12. **רש"י ב"ק כח: ד"ה** "שור ולא אדם"; **תוס' שם ט: ד"ה:** 'מה שאין כן בבור'.

ציטוטי מקורות

פני יהושע כו. ד"ה: 'ברש"י ויהא'

ברש"י ויהא אדם חייב בכופר כגון במזיד ולא אתרו ביה דלית' בר קטלא ולא בר גלות עכ"ל. וקשה מה בכך דלא אתרו ביה מ"מ לפטור מדתנא דבי חזקיה דלא חלקת בין מתכוון לשאין מתכוון וכו' וכן בין מותרת לשאינו מותרת כמו שפרש"י גופא לעיל דף י' ד"ה משא"כ באש וכו' ואם כפות הוא המבעיר חייב מיתה וקלב"מ כדאי' פ' הכונס עכ"ל ובפ' הכונס פ' להדיא בד"ה היה גדי כפות וכו' ואפילו לא התרו בו שאינו נהרג הא ק"ל דחייבי מיתות שוגגין פטורים עכ"ל נמצא מוכח דפשיטא ליה לרש"י דכיון דבמזיד ודאי פטור מתשלומין דילפינן מקרא דלא יהיה אסון דלא מחייב מיתה וממון א"כ ה"ה לא אתרו ביה נמי פטור מדתנא דבי חזקיה וא"כ אמאי איצטרך הכא קרא לפטור אדם מכופר ונ"ל דסבר רש"י דחייבא דכופר לא שייך למילף מדתנא דבי חזקיה דכיון דק"ל כופרא כפרה סד"א דחייב אדם כופר נהי דבמזיד ואתרו ביה או בשוגג גמור לא אצטרך קרא שהרי יש לו כפרה במיתה או בגלות אבל במזיד ולא אתרו ביה דלאו בר קטלא הוא ולא בר גלות סד"א שיתחייב כופר כי היכי דתהוי ליה כפרה לכך איצטרך עליו ולא על האדם וכיון דגלי קרא דאפי' בכופר שייך תנא דבי חזקיה למד רש"י מכאן דה"ה לענין אש שהמית אדם שייך לומר כן ועי' מ"ש פ' שור שנגח דף מ"ג וד"ק:

קובץ שיעורים, כתובות צג.

שלד) דף צ"ג. תוד"ה עד שלא החזיק וכו' דאפילו מי שפרע ליכא. מבואר מזה דאיכא מי שפרע אפילו במקום דאין כסף קונה מדאורייתא וכבר נחלקו הפוסקים בזה.

רשב"ם שמות כ"א, כ"ט-ל'

(כט) וגם בעליו יומת – בידי שמים. (ל) ואם יתן כופר – פטור ממיתה בידי שמים.

רמב"ן שמות כ"א, כ"ט-ל'

(כט) וגם בעליו יומת – קבלו חכמים (מכילתא דרבי ישמעאל שמות כ"א:כ"ט, בבלי סנהדרין ט"ו:) שהיא מיתה בידי שמים, וכמוהו: והזר הקרב יומת (במדבר י"ח:ז'), ומתו בו כי יחללוהו (ויקרא כ"ב:ט'). וראיתי שלא בא בתורה בחייבי מיתות בית דין 'יומת' בלבד, אבל 'מות יומת' נאמר בכולן. ואין טענה מומכה אדם יומת (ויקרא כ"ד:כ"א), ולא משבת (שמות ל"ה:ב') ונביא המסית (דברים י"ג:ו'), שכבר פירש בהם במקום אחר. ולא ידעתי טעם לתרגומו של אנקלוס שאמר: יתקטיל, ואולי ירצה לומר כי ראוי היה שיהרג אלא שיש עליו כופר, או רצה לפרש שאמר הכתוב: וגם בעליו יומת – כאשר מת האיש המנוגח, כי יומו יבא, או במלחמה ירד ונספה, לא ינקה י"י אותו. [רצה ללמד שהוא חייב בידי שמים למות ביד הורג, לא מיתת עצמו, כענין: והרגתי אתכם בחרב (שמות כ"ב:כ"ג)]. ואמר [עוד באנקלוס] בפסוק: והזר הקרב יומת (במדבר י"ח:ז') יתקטיל, כי היה סובר כדברי רבי עקיבא שאמר: הזר ששמש במקדש רבי עקיבא אומר בחנק (בבלי סנהדרין פ"א:). (ל) אם כופר יושת עליו – בעבור היות הכופר כפרה כענין הקרבנות, ואם הוא אינו חפץ בה אין מכריחין אותו לבא לבית דין לחייבו בכך, ואפילו אם חייבוהו אין ממשכנין אותו, בעבור זה אמר: אם.

יראים ס' רצ"ג

ואמרינן בב"מ בהשוכר את הפועלים [צ"א א'] ובב"ק במרובה [ע' ב'] אתנן אסרה תורה אפילו בא על אמו וטעמא מפרש בב"ק דאע"ג דפטריה קרא בתשלומין רמו עליה בדיני שמים ומנלן דאמרינן הכי ולא אמרינן פטריה קרא אפילו מדין שמים ולא ליתסר אתנן מבא על אמו דתניא בספרי אין לי אלא אתנן זונה כל העריות מנין ת"ל אתנן מכל

מקום פי' אפילו במקום דקם ליה בדרכה מיניה והיינו טעמא דאצטריך למעוטי בב"ק בפ' כיצד [כ"ו א'] אדם פטור מכופר מדכתיב ככל אשר יושת עליו עליו ולא על האדם הלכך אף על גב דקיי"ל בכתובות פ' אלו נערות [ל"ה א'] דחייבי מיתות שוגגין פטורים מן התשלומין דקים ליה בדרכה מיניה איצטריך למיפטריה מדיני שמים

אור זרוע ב"ק ר"ז

הא למדת דכל קם ליה בדרכה מיניה חייב בבא לצאת יד"ש. וקיי"ל נמי אי תפס לא מפקינן מיניה. והכי מוכח בפ' מרובה דתנן גנב ומכר בשבת חייב והתניא פטור אמר רמי בר חמא כי תניא ההיא דפטור באומר לו עקוץ תאנה מתאנתי ותקני לי גנבותיך. אמרי והא כיון דכי תבע ליה לדינא קמן לא אמרינן ליה זיל שלים אפ"ה כיון דקא מקני ליה בהכי הוי מכירה. והיינו טעמא כדפירש רש"י זצ"ל משום שחייב בבא לצאת ידי שמים. דאל"ה מתנה בעלמא הוא דיהיב ליה ולית כאן מכר אלא ש"מ

על אמו. אי תבענא ליה לדינא קמן מי אמרי' לי' קום הב לה אתנן. אלא אף על גב דכי תבענא ליה לדינ' לא אמרי' ליה קום הב לה כיון דקיהיב לה הוי אתנן ה"נ אף על גב דלענין תשלומין כי תבע ליה בדינא קמן לא אמרינן ליה זיל שלים אפ"ה כיון דקא מקני ליה בהכי הוי מכירה. והיינו טעמא כדפירש רש"י זצ"ל משום שחייב בבא לצאת ידי שמים. דאל"ה מתנה בעלמא הוא דיהיב ליה ולית כאן מכר אלא ש"מ

א"נ אי תפסו יורשין מיניה דרוצח לא מפקינן מנייהו דהא קי"ל דיש דמים לב"ח כדפיר'.

דכל קלבד"מ חייב בבא לצאת ידי שמים. הילכך ראובן שהרג את שמעון דאע"ג דחייב מיתה משלם דמיו ליורשין בבא לצאת ידי שמים.

קצות החושן, סי' תי ס"ד

חייב אדם ובור פטורין אדם משום קים ליה בדבריה מיניה, וקשיא לן אדם מעליו פטור, ולפי מ"ש דמעליו לא מיעט אלא כופר אבל דמים לא אימעט ולישנא דאדם ובור פטורין משמע לגמרי דומיא דבור דפטור לגמרי, לזה כתב רש"י משום קים ליה בדבריה מיניה. אלא דלפ"ז הדרא קושית הגאון הנזכר לדוכתיה כיון [ד]בדמים מיהא מהני תפיסה א"כ אכתי בין לרבי בין לרבנן מקודשת כיון דתפסי לה יורשין. ונראה דס"ל לרש"י כשיטת הרמב"ם פ"י מנזקי ממון (ה"ד) דאין דמים לבן חורין, וכמ"ש הרב המגיד שם דהאי סוגיא דב"ק דף מ"ג דמשמע שם דיש דמים לבן חורין לרבה הוא דאתמר ולדידן לא ס"ל ע"ש, וא"כ דוקא לרבי דס"ל ונתת נפש תחת נפש היינו ממון גלי קרא דמשלם ממון, אבל לרבנן דלא גלי קרא ליכא שום חיוב באדם, כופר ליכא אפילו לצאת ידי שמים מעליו ולא על האדם, ודמים ליתיה לבן חורין כמ"ש הרב המגיד. וכן משמע מדברי תוס' ב"ק דף ט' (ע"ב ד"ה מה שאין כן בבור) שהקשו למה לי קרא בבור שור ולא אדם תיפוק ליה מעליו ולא על האדם דכתיב בשור וממילא ולא בשאר נזקין וע"ש, ואי נימא דמעליו לא ממעט דמים א"כ אכתי צריך קרא בבור שור ולא אדם דמיפטור מדמים, ע"כ צ"ל דס"ל דאין דמים לבן חורין, או דמעליו ממילא נמי אימעט דמים וא"כ אפילו לצאת ידי שמים ליכא חיוב.

אמנם בהגהת אשר"י פרק שור שנגח (ד' וה' סי' ד') כתב וז"ל, ראובן שהרג את שמעון אף על פי שחייב מיתה משלם דמים ליורשין בבא לצאת ידי שמים, אי נמי אי תפסי יורשין לא מפקינן מיניהו עכ"ל. ונראה דס"ל דהא דממעט קרא דעליו ולא על האדם היינו פטורא דכופר, דעליו בכופר כתיב, אבל דמים דלא כתיב שם מחייב נמי באדם, ואינו פטור מדמים אלא משום קים ליה בדבריה מיניה ומש"ה בתפס לא מפקינן מיניה, וכופר הוא דצריך קרא למעט דלא שייך למיפטריה משום קים ליה בדבריה מיניה, וכמ"ש תוס' פ"ק דב"ק דף ד' (ע"א) ד"ה כראי אדם שאינו משלם כופר הקשה ריב"א מאי חומרא האי דאינו משלם כופר משום דקים ליה בדבריה מיניה כו', ואור"י דלאו פירכא הוא כלל דלא מיפטור משום קים ליה בדבריה מיניה, וכאן נמי אין שייך להזכיר תנא דבי חזקיה, דלקמן דף כ"ו (ע"א) משמע דאי לאו קרא דעליו ולא על האדם הוי ילפינן אדם משור שיתחייב מזיד מיתה וכופר, ומעליו פטרי ליה אפילו שוגג, ותנא דבי חזקיה דפוטור אפילו שוגג היינו ממון שהזיק בשעת [חיוב] מיתה עכ"ל, אבל פטורא דדמים משום קים ליה בדבריה מיניה הוי דהוי ליה כשאר ממון שהזיק בשעת מיתה ומש"ה מהני ביה תפיסה כיון דאינו אלא משום קים ליה בדבריה מיניה. ובזה אפשר ליישב דברי רש"י שכתב לענין כופר ושלשים של עבד שור